

Роздум після сесії

Зосереджусь, власне, на кількох важливих для себе враженнях і висновках від заходу з історії української культури, який приймав оце, у своїх першокурсників.

Враження перше, можливо, комусь із ветеранів ВПІ здасться банальним, але для мене, колишнього університетського викладача - філфака, прийшло, й питання культури опановують глибше, відчують тонкіше. І навпаки — «круглого трійничка», не розкриваючи його залікової, вгадуєш по кострубатовому мовленню, дрімучому антисторизмові, прямолінійному, по-«совковому» примітивному «технократизмові».

Хоча, правду кажучи, на згадані різновиди антисторизму й «технократизму» слабкують і деякі хорошисті-відмінники — хоч скільки ти їм розкажеш про супертехнічну Японію, де школярі мають до 12 годин малювання щотижнево, а вступники до такого вузу, як наш, на вступний співбесіду, повинні між іншим, засвідчити знання 300 (трьохсот) народних японських пісень. Важливо отож, аби подібні нагадування студентів чули не лише з вуст викладачів - гуманітаріїв, аби відповідну політику проводили деканати (до речі, робоче моє спілкування з деканами В. М. Кичаком, М. Є. Івановим, В. І. Савуляком, заступником декана ФРЕ Ю. В. Крушевським додало мені щодо цього питання оптимізму: усвідомлення потреби гуманізації та гуманізації технічної освіти на факультетах є).

Не найгірше враження полишили і деякі залікові творчі дослідження та реферати. Шкода, звісно, що чишло тих, хто писати такі роботи зголосився, було порівняно невеликим, а шкільну звичку до механічного списування долати ой як нелегко. Тим приємніше нині віднаходити зернини самостійної першокурсницької мислі. Зокрема, вигідно вирізняються праці з елементом краєзнавства — про культурні пам'ятки або діячів мистецтва — вихідців з міста, села чи району, звідки приїхав студент. Оснащені відповідним фотографічним матеріалом, замішані на земляцькому патріотизмі, такі дослідження мають певне самостійне значення і в перспективі, накопичуючись, могли б скласти своєрідний культурно - краєзнавчий атлас України (для початку хоч би Поділля, Вінниччини), написаний студентами. З числа цюгорічних, за своїм рівнем здатних покласти початок творенню такого атласу, хочеться назвати

«Культурно - історичні пам'ятки міста Летичева» В. Злочевського (гр. 4М), «Український художник Федір Коновалюк — мій однокласець» С. Ільчука (гр. ІЕТ), «Слідами «розкуркулених» українців в Сибіру» Д. Гончаренка (4М).

Найбільше порадував с. Ільчук. Цей неговіркий, в усьому сумлінний студент (і староста групи), як виявилось, володіє живим писемним словом: «Федір Коновалюк — це мій земляк: мої батьки родом з Калівки, і я виріс в цьому селі. Але до недавнього часу я мало знав про мого знаменитого однокласця. Та ось тепер я намагався написати про своє особисте ставлення до художника, до його картин», — так розпочинає свій «Роздум» С. Ільчук. Не можна не процитувати й наступний абзац цього симпатичного тексту: «Село Калівка виникло близько XVII сторіччя (точних відомостей, на жаль, немає). Була в селі до революції своя церква, але її розвалили. Була до 70-х років XX ст. початкова школа, але її закрили. Молоді в селі залишаються все менше, так що важко сказати про майбутнє села. Найстарішою в селі є моя прабабуся Ільчук Настасія. Їй в цьому році виповниться 100 років (народилася вона в 1892 році). До речі, її чоловік Григорій малював Федір Коновалюк, коли приїздив на батьківщину. Портрет було виконано на фанері, та він з часом загубився».

До речі, повідомлення про портрет на фанері стало маленькою сенсацією: вдова художника Тамара Іванівна, з якою зав. кафедрою і директором КХЦ Т. Б. Буяльська про роботу С. Ільчука мала мову, говорить, що взагалі використовувати фанеру Федір Зотикович звичаю не мав. Отже, був то випадок крайньої скрути? мистецького експерименту? диктату замовника - земляка? У будь-якому разі маємо приклад того, як, виконуючи залкове завдання з історії рідної культури, майбутній інженер відкриває цікаві факти, замислюється над питаннями, над якими ще вчора не замислювався, одне слово — зростає культурно, починає працювати на культуру в широкому розумінні цього слова.

При тому не можу не виконати прохання мого колеги — старшого викладача Л. В. Філонова — називати імена авторів кращих залікових творів, виконаних під його керівництвом: Е. Крашукіної (гр. КТ6) — «Забуті імена»: Ю. Батюк (КТ6) — «Ліна Костенко»; І. Стороженко (ЗЕ) — «Українська музика кінця XVIII ст.»; І. Котенко (2Е) — «Кам'янець-Подільський — історико-ар-

хітектурна пам'ятка України». Ну, й, звісно ж, окремо треба відзначити найактивніших учасників читачької конференції за романом Р. Іванчука «Орда» першокурсників В. Мокіна (ФА) та О. Дунаєвського (ФРА).

Отже, результати заліку дають певні підстави для оптимізму щодо майбутнього такого навчального предмету, як «Історія української культури», й усього інтегрального курсу світової культури, у стінах ВПІ.

Звичайно, предмет це такий, що наслідком його викладання хотілося б бачити не лише певну суму знань, поінформованості, але й відчутне удосконалення внутрішньої культури студента, розвиток його естетичних почуттів. Бо коли, приміром, вчорашній триумфатор на заліку виходить кривлятися в дуже низькопробному факультетському KaBeeHi (і не розуміє, не відчуває, що кривляння — жалюгідне, а сценарій — від тексту й аж до «режисури» — провінційне, колоніальне мавпування не кращих останківських стандартів), настає хвилинка твоєї викладацької скорботи. Втім, не будемо перебільшувати значення 42 академічних годин у житті сформованої молоді людини — представника телевізійного покоління....

Взагалі — незважаючи на певні успіхи й навіть доволі широкий розголос діяльності кафедри та КХЦ — питання сьогодні маємо більше, ніж відповідей: на який рівень духовно - емоційного досвіду й інтелекту орієнтуватися у викладанні? чи всі форми активного навчання використовуюмо? яке співвідношення емоційної й раціональної інформації найоптимальніше? якому варіантові побудови навчальної програми — історико - інформативному чи теоретико - історичному — віддавати перевагу? як домогтися реальних, а не декларованих міжпредметних зв'язків на рівні світоглядних концепцій і опорних сигналів? чи можливо хоча б якоюсь мірою підвищити рівень вербалізації студентських знань? як формулювати культурні потреби у тих, в кого коло цих потреб звужене або викривлене? як поєднати навчання з вихованням і при тому не бути нав'язливим?... Ці й інші питання вивчатиме наукова група, що формується нині на кафедрі під керівництвом Т. Б. Буяльської. Така робота саме на часі. Адже за рішенням ректорату, починаючи з наступного року, залік маємо виставляти диференційовано: «5», «4», «3»... Тим самим підвищується вага і до викладання, й до контролю знань.

М. СТРЕЛЬБИЦЬКИЙ,
ст. викл. КТК.

КАБІНЕТ Міністрів України оголошував конкурс пропозицій на розробку державних науково-технічних програм з пріоритетних напрямків науково - технічного прогресу. Вчені нашого інституту теж взяли участь у цьому конкурсі.

І ось — приємне повідом-

ПЕРЕМОЖЦІ КОНКУРСУ

лення. Переможцями конкурсу стали проекти, що розроблялися під керівництвом Б. І. Мокіна, С. Й. Ткаченка, О. П. Стахова, В. П. Кожем'яко, В. Г. Кра-

силенка, А. В. Силагіна, М. М. Семеренка. На подальше фінансування цих розробок Кабінет Міністрів виділяє понад два мільйони карбованців.

ПОГОВОРИМО ПРО МОВУ

Питання впровадження Закону про мови розглядалося 27 травня на засіданні науково - методичної ради, а наступного дня — вченої ради ВПІ. Мета цього розгляду, як відзначалося, активізувати цей процес, бо наш вуз, який у числі перших в Україні активно взявся за справу, почав збаляти темпи. Не в усіх приведено у відповідність з вимогами Закону оформлення таблицок, інформаційних стендів, оголошень; не скрізь перейшли на державну мову в службовому спілкуванні, веденні засідань, протоколів. Далеке від належного забезпечення навчально - методичною літературою. І хоча було суворо вказано керівникам восьми кафедр, у яких цей параметр на нульовому рівні, до цього можна було б долучити ще, принаймні, стільки ж кафедр, які видали по одній - дві одиниці навчальної літератури, що замало для 10—15 видів занять, які проводяться в українськомовних потоках вже наступного навчального року.

Не варто вітатись і тим, кого похвалили, оскільки 6—10 видань також далеко не задовольняють потреб. Як виняток, слід усе ж відзначити плідну роботу у справі поширення української мови, культури, традицій, прилучення студентства і співробітників та численних гостей вузу і міста до скарбів духовності, яку проводить кафедра історії і теорії культури та культурно - художній центр, який очолює пані Т. Б. Буяльська.

Отже, ми ще на початку шляху. Зважаючи на об'єктивні труднощі, слід одначе зазначити, що не все робиться належним чином. Так, із 120 видань лише близько 50 стосуються безпосередньо цих дисциплін, які вже читаються зараз чи будуть читатися у наступному році. Решта - то (в кращому разі) робота на перспективу, в гіршому — у зв'язку зі зміною програм, може виявитись зайвою тратою паперу та творчої енергії.

Потребують оптимізації і тиражі видань. Нічого не робиться в плані налагодження зв'язків з іншими вузами та з методкабінетом Міністерства освіти з метою придбання та обміну навчальною літературою. Мало видається навчальних посібників, конспектів лекцій, зовсім немає підручників.

Хибною здається тенденція до розмежування українськомовних потоків з російськомовними, щоб останні, борючись, були забезпечені лише російськомовними навчальними посібниками і навпаки. Це змушує деякі кафедри витрачати зусилля на

паралельну підготовку методичних матеріалів двома мовами. Робиться це з добрих міркувань, бо виключає необхідність адаптації до мови при вивченні матеріалу. Однак, враховуючи те, що всі випускники працюватимуть в Україні, ми їм самим видідемо адаптацію не більш пізній час.

Доцільним було б практикувати ширше прилучення російськомовних студентів до української мови при читанні курсів «Історія України» та «Історія культури України» та інших, заохочуючи здавання заліків та іспитів також українською мовою.

Не зайвим було б запровадити написання анотацій українською мовою до курсових та дипломних проектів і робіт. Це полегшувало б мовну адаптацію в майбутньому. Повністю забезпечити українськомовною літературою весь комплекс дисциплін найближчим часом ми неспроможні і це не повинно стати на перешкоді впровадженню української мови в навчальний процес, а тим паче — служити виправданням бездіяльності.

Ми повинні орієнтуватись на те, щоб наші випускники однаково добре володіли російською, українською, бажано, ще й англійською чи іншою, бо мовна обмеженість неодмінно зумовить обмеженість фахову.

Україномовні потоки існують на всіх факультетах та не на всіх спеціальностях. І потім у 18 студентів на першому курсі — це надто слабка ниточка, яка може обірватися десь на третьому. Втішає впевненість, висловлена ректором Б. І. Мокіним, що набір в українськомовні потоки буде розширюватися.

Впровадження мови в навчальний процес невіддільне від загального комплексу заходів по виконанню Закону про мови. Воно неможливе без створення відповідного мовного середовища.

На жаль, не на всіх використовуються для набуття мовної практики службові і просто спілкування, проведення засідань. Хай не все добре виходить, але це — єдиний шлях до активного володіння мовою.

Хотілось би сказати кілька слів про мову службових документів. Вона рясніє кальками з російської на зразок «слідуючий», «виконуємо», «штатний розпис», «наукові працівники», замість «наступний», «виконуваний», «розклад», «працівники». На українській (російській) мові — також калька. Треба пишатися й говорити «українською мовою», «по-українськи».

Не виправдане ні з яких позицій вживання слова «учбовий» замість «навчальний».

Абревіатура «вуз», до якої входить слово «учбовий», вже сама є усталеним терміном, але при її розкритті слід вживати «вищий навчальний заклад». До речі, тритомний російсько - український словник слова «учбовий» не подає.

З огляду на це, варто звернути увагу на навчальні посібники, котрі готуються і видаються «самвидавом» та не проходять кваліфікованого редагування, як, наприклад, ті, що виходять через «укрвуз-поліграф».

Було б, на мій погляд, доцільно створити консультативний пункт з мовних проблем, де були б зосереджені словники, відвідники та інші матеріали, включаючи й ті, які створені викладачами інституту, де можна було б отримати кваліфіковану допомогу фахівця. Це могло б бути в методкабінеті, на кафедрі української та російської мов, або в бібліотеці — важливо, щоб під рукою були зосереджені всі матеріали.

Пропонуємо відкрити в нашій газеті рубрику «Поговоримо про мову», де можна було б обмінюватись своїми міркуваннями, досвідом, пропонувати шляхи вирішення мовних проблем, яких ще немало.

...Восени цього року у Львові проводиться міжнародна конференція з проблем української науково-технічної термінології, у якій беруть участь викладачі та співробітники ВПІ, а Б. І. Мокін є членом оргкомітету. Доцільно, щоб інститут отримав якнайповнішу інформацію — і друковану, і записи окремих виступів на пленарі.

На завершення хочу звернутись до шановних колег росіян, представників інших народів — допоможіть нам підняти українську мову на належний рівень і тоді, я переконаний, питання мови викладацької відпаде саме собою. Бо важко уявити цивілізовану державу, скажімо, Францію, у якій професору з Кембріджа, запрошеному читати лекції англійською мовою, студенти влаштували б обструкцію і звернулись би до ректорату, щоб забезпечив читання лекцій «на общепонятном языке». А той, досить м'який, тиск, який чиниться в напрямку української мови, виправданий з огляду на стан нашої мови, нашої, вистражданої впродовж віків, культури. І як швидко ми спільними зусиллями створимо цивілізовану державу, державу високої культури, так швидко ми приїдемо до цивілізованих відносин. Від нас тут багато залежить.

М. ДАНИЛЬЧУК,
доцент кафедри АІВТ,

НОВА ЕКСПОЗИЦІЯ

причин поміняв місце проживання, переїхав працювати в місто Хмельницький.

Одного не поміняв — любові до образотворчого мистецтва, зокрема, живопису, рік-у-рік оволодіваючи все більшою майстерністю.

Недавно В. В. Назаров виставився зі своїми роботами у Києві, і, повертаючись додому, виявив бажання показати їх і в рідному інституті.

Із захопленням, і це не перебільшення, оглядаєш його пейзажі, етюди, які вражають несподіваністю сюжетів, соковитістю барв, своєрідністю бачення. А під кожним твором — вішовані підписи.

У книзі відгуків — десятки вдячних записів, теплі враження, роздуми.

Ця експозиція — вияв зростаючого авторитету інститутського музею з боку митців, і відвідувачів.

Л. НОВИЦЬКИЙ.

ЕТЮД З МИТЦЯ

И возвратишь ты время
вспять —
Толпе желание распахнуть.
И дашь испытать устам моим
Из этой чаши, Элоим.

Коли дивишся на Михайла Чорного, то виникає відчуття, що йому довелося все життя терпляче йти об'їзною дорогою, де від вибоїн, багна, каміння нема перепочинок, вихідних, свят. В розмові це відчуття ще більше посилюється. Тільки в розмові, правда, й починаєш розуміти, звідки воно — людина народилась художником настільки, що в житті кимось іншим стати не могла. З дитячих літ очі спрагло вбирали красу, а слух ловив, як та краса бринить.

Але найближчий слід у серці полишили людські страждання і закарбувались там, як древні письмена про

подвиги Дарія на високій скелі.

Втім, мандрівник, що йде дном ущелини, може бути не освіченим, або не мати бажання дивитися вгору, а тут душа сама прокручує в пам'яті уривки баченого, не потьмянілого з часом, людського горя і нікуди від цього не заховається.

Рука малює на полотні портрети, від котрих повіва чимсь біблійно-християнським. Гама кольорів підсилює ефект і тільки здається, що фарби плачуть, намарне силкуючись згладити, применшити людські страждання.

Пиши, рука, працюй — відпочити ще встигнеш!

Степан ЛІСОВИЙ.
На фото: художник Михайло Чорний.

НОВИНИ

ВИДАВНИЧІ

Шевченко на Поділлі

Так називається спеціальний випуск газети «Південний Буг», виданий окремою брошурою. Присвячується він міжнародному шевченківському святу «В сім'ї вольній, новій», центральні події якого відбувалися минулого року у Вінниці.

Хто був учасником свята, а таких досить багато, мовби заново зануриться у вир цієї незабутньої події, зустрітеться з її високими гостями, побачить в ілюстраціях те, що бачив власними очима.

Брошюру, до речі, можна замовити або придбати в редакції газети «Південний Буг» по вулиці Гоголя, 19.

Просто вірші

Це назва ще однієї книжкової новинки. Видав її молодий журналіст Віктор Мельник. А ми про неї повідомляємо тому, що автор свого часу був студентом радіотехнічного факультету ВПІ. Вірші його, скажемо принагідно, писалися і на студентських парах, і в будзгонах, і в геологічних маршрутах на Колимі, і в заводському цеху. Сподіваємось, що поезії придуться до серця і студентській молоді.

Книга робітника

Називається «Жарини пам'яті моєї». Автор — Петро Головатюк працює фрезерувальником заводу тракторних агрегатів. Поети жартують, що вірші вигострені на совість, адже Петро — фрезерувальник — ас. Аліка у нього милосердна, чесна, переконлива. Випустило збірку Вінницьке управління пресою.

ЩО МИ знаємо про вплив страху на стан нашого здоров'я? Можна певно сказати — нічого. Більшість людей, якщо їх запитати, чого вони найбільше бояться, найчастіше скажуть — «Багато чого».

Це, напевно, тому, що в якийсь період життя кожна людина стає жертвою одного з шести страхів: страху бідності, хвороби, старості, втрати кохання, страху перед людським судом і страху смерті. Не всі знають, що страх охоплює і матеріальний, і духовний бік життя, знищує ініціативу, ентузіазм, підриває впевненість в собі і душить уяву.

Страх породжує похвальність, безпечність, підлість, злобу і роздратування по відношенню до інших.

Почуття страху страшенне, бо воно постійно знаходиться в підсвідомості. Страх навідується, як злодій, вночі і отруює мозок.

Але кожний з нас може контролювати стан свого розуму за умови, що він створить достатній запас нервової енергії. Жажливі думки минають, коли є могутня нервова сила. А це не може бути куплено ні за які гроші, це може бути створено тільки вами.

Як це зробити, радить американський медик, значний спеціаліст з природних методів оздоровлення Поль Брег у книзі «Нервова сила», уривки з якої пропонуємо читачам.

Страх бідності. Не може бути компромісу між бідністю і багатством. Якщо ви хочете бути багатим, значить, повинні відкинути все, що веде до бідності. Слово «багатий» використовується тут в найширшому виразі, що означає не тільки фінансовий стан але й здоров'я

і постійну життєздатність, енергію впродовж тривалого, повноцінного життя. Для мене найбільшим багатством є здоров'я.

Страх бідності — це стан розуму, що викликає нервовим виснаженням. Створюючи постійну могутню нервову силу, ви неодмінно підете шляхом здоров'я і багатства.

По-перше, нема такої матеріальної субстанції, як старість, оскільки нема клітин в нашому тілі старіших одинадцяти місяців, крім кісток і зубів. Кожного дня ми втрачаємо багато клітин і кожного дня відтворюємо мільйони нових.

Пам'ятайте, що є два види віку — ваші кален-

Пост здоров'я

Перестаньте всього боятися

Страх хвороби. Ви створюєте свої хвороби щоденними нездоровими звичками. Коли ви споживаєте «мерву» їжу без вітамінів і мінеральних речовин, ви страждатимете від нестачі корисних компонентів. Якщо ви ліниві і відмовляєтесь створити хорошу циркуляцію крові відповідними фізичними вправами, ви йдете на те, щоб отримати в тому чи іншому місці організму якісь порушення.

У вас ніколи не буде страху хвороби, якщо житимете за законами природи.

Страх старості. Коли нервова сила падає до низького рівня, великий страх бере владу над мозгом. Людина бачить себе старою і кволою, сліпою, глухою, тремтячою і брідкою. З таким страхом треба боротися, дотримуючись здорового способу життя, використовуючи позитивні емоції.

дарні роки і біологічні. Календарні роки нічого не значать, якщо ви живете за законами природи.

Страх перед людським судом. Щоб позбутися цього страху, насамперед, треба пам'ятати, що багато є людей заздрісних. Єдиний засіб, яким вони можуть виправдати власну слабкість — це постійно засуджувати когось іншого. Таким засудженням є навіть сумнівні коментари. Але якщо вам заздрять, значить, ви можете здійснити щось таке, чого інші не можуть зробити. Тому слід непокійтись, коли про вас не плетуть язиком. Це означає, що ви тулюєте на одному місці. Пам'ятайте, що б не робити, ви не зможете зробити приємне відразу всім.

Коли я живу правдою і розумом, дрібязкова критика не може зашкодити мені. Будьте непроники для наклепу.

Страх втратити любов. Є тільки один шлях подолати цей дошкульний страх — подвоїти, потроїти нервову силу, за рахунок природного життя піднятися так високо, що будь-яке почуття неповноцінності покине вас назавжди. Ревнощі — це почуття, з яким всі повинні боротися. Ми можемо когось кохати, але це не означає, що людина — ваша власність.

Любов — найбільша сила на світі. Кохайте — і ви будете коханими. Пам'ятайте, що ви не зможете ніколи втратити того, кого ви кохаєте і хто кохає вас. Якщо ви віддасте вашого улюбленого, можете бути впевненим, що він (вона) не був справді вашим коханим.

Страх смерті. Деякі люди живуть в постійному страху перед смертю. Думки про невиліковані болі, здається, замінують їм всі духовні інтереси. Цей страх марний, бо смерть настане незалежно від того, думають про неї чи ні. Прийміть смерть, як необхідність, і викиньте вічний страх з голови. Молодість — це готування до старості життя — це підготовка до смерті. Якщо ви сумлінно трудилися, виконували свій обов'язок перед людьми і привели справи до порядку, чому ви не можете зустріти смерть достойно? Говоріть про неї без здригання. Живіть достойно, щоб достойно вмерти.

Для мене особисто думка про смерть дуже далека. Я вірю, що кожної ночі, коли ми засинаємо, ми вмираємо, а прокинувшись вранці, починаємо нове життя. Так я роблю щодня, наскільки це можливо.

В цій публікації використані матеріали газети «Советский спорт».

Оголошення

Якщо Ви хочете ознайомитися з останніми досягненнями і розробками спеціалістів і вчених країн СНД в області виміральної, інформаційної і комп'ютерної техніки, автоматизованих систем контролю і управління, діагностичної апаратури, а також зацікавлені в налагодженні ділових контактів з метою укладення договорів на спільну розробку і виготовлення конкурентноспроможної продукції, рекламно-комерційна група НДЧ ВПІ пропонує Вам взяти участь в науково-технічній конференції «Контроль і управління в технічних системах», яка відбудеться у Вінницькому політехнічному інституті з 8 по 10 вересня 1992 року.

На конференції Ви зможете одержати вичерпну інформацію з питань, що цікавлять Вас, а при необхідності виступити з повідомленням чи доповіддю.

Конференція проводиться на комерційній основі. Сума реєстраційного внеску 350 карбованців. Для участі в конференції необхідно подати заявку, вказавши дані про учасників, за адресою: 286031, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 95. ВПІ, НДЧ. Оргкомітет конференції «Контроль і управління в технічних системах».

Реєстраційний внесок перераховується до 10 серпня 1992 року на розрахунковий рахунок № 001-609057/2 Укрсоцбанку м. Вінниця, МФО 302010, на конференцію «Контроль і управління в енергетиці».

Контактні телефони в м. Вінниця: (0-43-22—код), 4-63-64, 4-04-06, 4-04-36. Відповідальні Яблочников С. Л. Безносук С. М., Поліщук М. В.

Нові книги в бібліотеці

Григор'єва В. В. та ін. Загальна хімія: Підруч. В. В. Григор'єва, В. М. Самійленко, А. М. Сич. — 2-е вид., перероб. і допов. — К.: Вища шк., 1991. — 431 с., Іл. Тужилін А. А., Фоменко А. Т. Елементи геометрії і топології мінімальних поверхонь. — М.: Наука, -1991. — 176 с. Дроздов М. М. Макеев А. К. В світі тварин. Вип. 4. — М.: Агропромвидав, 1991. — 271 с., Іл. Спиридонов О. П. Фундаментальні фізичні постійні: Навч. посібн. — М.: Вища школа, 1991. — 238 с., Іл. Ільчишина Д. Г. Шальда

А. М. Теоретична механіка: Навч. посібн. ЦМК ВО, 1991. — 252 с.

Корбетт Дж. Храмовий тигр. — М.: Видавн. «Тропа», 1991. — 157 с.

Гомонова А. І. Посібник з фізики: підруч. — М.: Вид-во МДУ, 1991. — 336 с., Іл.

Прасолов В. В., Задачі з планіметрії. Ч. I. 2-е вид., перероб. і доп. — М.: Наука, 1991. — 320 с.

Техніка і технологія силових матеріалів: Міжвуз. зб. наук. пр. (Іванов. хіміко-технол. Ін-т., Іваново, 1991. — 164 с.